

AZ INTRALINGVÁLIS FORDÍTÁS ÉRTELMEZÉSÉNEK KÜLÖNBÖZŐ LEHETŐSÉGEI

DIFFERENT POSSIBILITIES OF CONCEPTUALISING INTRALINGUAL TRANSLATION

DOBOS CSILLA¹

Absztrakt: Az intralingvális, vagyis a nyelven belüli fordítás jelentőségét napjainkban egyre inkább felismerjük, bár a szakirodalom nem fordít annyi figyelmet a nyelven belüli fordítás jellemzőinek a leírására, mint ahogyan az a nyelvek közötti fordítás esetében megfigyelhető. Az alábbiakban figyelmünket az intralingvális fordításra irányítjuk és az intralingvális fordítás szerepét, meghatározásának különböző megközelítési lehetőségeit kívánjuk bemutatni.

Kulcsszavak: az intralingvális fordítás színterei, szándékolt és befogadott információ, információs veszteségek, felkészültségek közötti különbségek, referenciális ekvivalencia

Abstract: Nowadays the importance of intralingual translation, i.e., translation within language is increasingly recognised. Interlingual translation is chosen by most researchers studying translation as their main subject of interest – rightfully so due to its defining role –, and thus the focus of analyses and practical experiments is on the translation between different languages. This paper introduces different approaches to defining intralingual translation and discusses its role.

Keywords: intralingual translation, contexts of intralingual translation, intended and interpreted information, loss of information, differences in competence, referential equivalence

„Nem túlzás azt állítani, hogy a civilizáció
azért létezik, mert megtanultunk nyelven belül fordítani.”
(George Steiner)

1. Bevezetés

A kommunikáció folyamatában az eredetileg szándékolt és a kommunikációs partner által befogadott információ között rendszerint különbségek vannak. Optimális esetben ezek az eltérések minimálisak, ilyenkor az eredeti információ gyakorlatilag megegyezik a befogadott információval, vagy csak nagyon kis mértékben tér el attól.

¹ DR. HABIL. DOBOS CSILLA
egyetemi docens
Miskolci Egyetem BTK MFI
Alkalmazott Nyelvészeti és Fordítástudományi Tanszék
doboscsilla52@gmail.com

Kevésbé sikeres interakcióban a különbségek – az információ mennyiségét és minőségét tekintve – számottevőek, ami egyrészt a kommunikáció hatékonyságát veszélyeztetheti, másrészt az információ továbbításának a gátjává is válhat.

A különbségeket számos tényező okozhatja. Ezek közül a leggyakoribbak (1) az üzenet nem megfelelő megformálása, (2) a közvetítő csatorna hibáiból eredeztethető eltérések és (3) a befogadó kompetenciáinak hiányosságaiból fakadó különbségek. A szakirodalomban megtaláljuk e három tényező matematikai képlet formájában történő ábrázolását is (vö. Móricz 1999, Horváth–Bauer 2013):

$$I_1 = I - (V_{\bar{u}} + V_m + V_b)$$

A képletben az egyes elemek jelentése a következő:

I_1 = a mindenkor befogadó által befogadott információ,

I = az üzenet feladója által eredetileg szándékolt információ,

$V_{\bar{u}}$ = az üzenet megformálásából adódó veszteségek,

V_m = a közvetítő csatorna (médium) hibáiból adódó veszteségek,

V_b = a befogadó adottságainak hiányosságaiból származó veszteségek.

A sikeres kommunikáció esetében a kommunikáló felek jelentősebb veszteségek ($V_{\bar{u}} + V_m + V_b$) nélkül továbbítják az információt, vagyis ideális esetben $I_1 = I$, tehát a befogadott információ gyakorlatilag megegyezik az eredeti információval. A veszteségek nagysága és a kommunikáció sikeressége között fordított arányosság van: minél nagyobbak a különböző okokra visszavezethető veszteségek ($V_{\bar{u}} + V_m + V_b$), annál kevésbé hatékony a kommunikáció.

2. Információs veszteséget okozó tényezők az intralingvális fordítás színterein

Az intralingvális fordításban mindhárom említett **veszteséget okozó tényező** szerepet játszik. Az alábbiakban az első és a harmadik tényezőt vizsgáljuk ($V_{\bar{u}} + V_b$), a csatorna hiányosságaiból eredő problémák bemutatása külön tanulmányt érdemelne. Ha a kommunikáló felek nagyobb veszteségek nélkül képesek az üzenet átadására, akkor – ahogy mondani szokás – (meg)értik egymást, *egy nyelvet* beszélnek. A nyelven belüli fordítás iránti igény akkor merül fel, ha a kommunikáló felek bár egy nyelven beszélnek, mégis problémák merülnek fel a megértésben, az üzenet sikeres továbbításában. Az intralingvális fordításnak éppen a meg nem értés és a félreértés elkerülése, vagyis a szándékolt és a befogadott információ közötti különbségek minimalizálása a legfőbb célja. (Kivételek természetesen itt is vannak, amikor a cél a homályos fogalmazás, a manipuláció vagy a félrevezetés.)

A **szándékolt és a befogadott információ** közötti eltérések az intralingvális fordításban több különböző tényezőből adódhatnak. Első megközelítésben azt mondhatjuk, hogy a veszteségek egy része az üzenetküldővel, másik része az üzenet befogadójával áll kapcsolatban. A kommunikáló fél, vagyis az egyén minden kommunikációelmélet és kutatás szerves részét alkotja, nevezzük bár beszédpartnernek, kom-

munikátornak vagy ágensnek. Az egyén természete, tulajdonságai és jellemzői alapvetően határozzák meg a kommunikációkutatás különböző tartományait. A kommunikáció participációra alapozott felfogása (Horányi 1999: 22–34, 2007: 246–264) értelmében a kommunikáció sohasem önállóan történik, ezért sohasem értelmezhető önmagában. Kommunikációelméleti axiómának számít, hogy mindig valaki, valahol, valamikor, valamiről, valamilyen módon és eszközökkel, valamilyen szándékkal és céllal kommunikál (Lasswell 1948, Reiß 1984, Nord 1988). A felsorolásból kiemelhetünk egy vagy több elemet, például az ágenst („valaki”) vagy a lokális körülményeket („valahol”) és így lehetőség kínálkozik az egyes tényezőket sorban elemezni akár Lasswell (1948) híres formulájának dimenziói („Who says what in which channel to whom with what effect?”), akár Katharina Reiß (1984) fordításszempontú szövegelemzésének kilenc tényezője² vagy Christiane Nord (1988) többlépcsős szövegelemzési modelljének tizenhét kategóriája³ szerint.

Az intralingvális fordítás is eredményesen vizsgálható az említett dimenziók és kategóriák alapján, azonban a kommunikáció participációra alapozott felfogásában a **szintér** fogalma mintegy ötvözi és egységes keretbe foglalja a fenti kategóriákat. Ebben a keretben átláthatóbbakká válnak az egyes tényezők közötti összefüggések, ezért a kommunikáló felek szerepe is sokrétűbben és árnyaltabban írható le. A szintér fogalma a kommunikáció participációra alapozott felfogásában sohasem áll önmagában, mindig a kommunikáló partnerekhez kötött. A szintér nem egy változatlan, statikus helyszínként, hanem a **kommunikáló partnerek felkészültsége** által létrehozott térként értelmezendő. Felkészültség alatt a kommunikáló partnerek általános tudását, szakmai ismereteit, háttértudását, világlátását, tapasztalatait és kommunikatív kompetenciáit értjük. A felkészültségek alapját az egyén fizikai és biológiai adottságai határozzák meg, emellett idesoroljuk a – tanulás, képzés, önképzés, megfigyelés, tapasztalat és gyakorlás során – szerzett felkészültségeket is. Ebből egyrészt az következik, hogy a partnerek felkészültségei a különböző kommunikációs színtereken jelentős eltéréseket mutathatnak (pl. orvos-beteg diskurzus), másrészt az, hogy a felkészültségek változhatnak, ami a szintér átalakulását eredményezi (Domschitz–Hamp 2007: 101–127). A klasszikus orvos-beteg diskurzusban az orvos a szakértő, a kompetens személy, a beteg pedig a laikusokhoz, vagyis az orvostudomány területéhez kapcsolódó tudás előállításán és alkalmazásán kívül rekedők körébe tartozik. Tétélezzük fel, hogy a beteg hosszas terápiás kezelése és gyógyulása idejének három

² Ki? (adó), Miről? (téma, tartalom), Mit? (szövegfelszín, lexika, szintaxis), Mit nem? (a feltételezett tudás: a témáról meglévő tudás, szociokulturális háttértudás), Hogyan? (regiszter, stílus), Mikor és hol? (idő- és helymeghatározás), Milyen csatornán? (írott vagy beszélt nyelv, szövegfajta, szövegtípus), Kinek? (befogadó, vevő), Milyen céllal? (közlési szándék, célzott hatás).

³ Szövegen kívüli, szituációs tényezők: (1) Ki közvetít? Ki közöl? (2) Milyen céllal? (3) Kinek? (4) Milyen médiumon keresztül? (5) Hol? (6) Mikor? (7) Miért? Milyen funkcióval? (8) Szövegen belüli tényezők: (9) Miről? (10) Mit? (11) Mit nem? (12) Milyen sorrendben? (13) Milyen nem verbális elemek alkalmazásával? (14) Milyen szavakkal? (15) Milyen mondatokban? (16) Milyen hangon? (17) Milyen hatással?

éve alatt elvégzi az *ápolás és betegellátás* alapképzési szakot, miáltal mind **témaspecifikus** felkészültsége (pl.: a szakterület ismerete, a szakma eljárásainak, fogásainak, protokolljának ismerete, a terminológia ismerete, tapasztalatok az adott területen stb.), mind **témainvariáns** felkészültsége (pl.: kommunikatív kompetencia, általános tudás, intelligencia stb.) jelentős fejlődésen megy keresztül és megváltoztatja a színteret annak ellenére, hogy a három év alatt minden beszélgetés az orvos rendelőjében zajlott.

Összegezve elmondhatjuk, hogy (1) az intralingvális fordítás színtere a valóságnak nem csupán egy olyan szelete, amely helyet biztosít a kommunikatív cselekvés számára és attól függetlenül is létezik, hanem sokkal inkább egy olyan tér, amely a résztvevők felkészültségei által jön létre, (2) a színtér jellemzését mindig a kommunikáló partnerek felkészültségeinek szintjét figyelembe véve lehet megadni, (3) különböző felkészültségtípusok különböző szintértípusokat eredményeznek. Az intralingvális kommunikatív cselekvés arkhimédészi pontja tehát a színtér, amelyből valamennyi egyéb szempont elérhető és levezethető, köztük a lokális és temporális körülmények, a nyilvánosság szintjei, a kommunikáló partnerek ezen tényezőkre vonatkozó ismeretei, valamint a kommunikáló partnerek előzetes tudása, általános képességei és elvárásai.

Az intralingvális fordítás színterein információs veszteségeket okozhatnak a már említetteken kívül azok a tényezők, amelyek a kommunikáló partnerek **felkészültségének különbségeiből** eredeztethetők. A prototipikus intralingvális fordítás célja és funkciója rendszerint ezeknek a különbségeknek az áthidalása, ezáltal a befogadó hiányos felkészültségének a kompenzálása. Lényegében ez a tényező részben összefügg és bizonyos átfedéseket mutat a V_u (az üzenet megformálása) és a V_b (a befogadó adottságainak hiányosságai) tényezőkkel, azonban lehetőséget kínál a veszteségek kompenzálásának átfogóbb, összefüggések hálójában történő leírására.

A kommunikatív cselekvésekben a **szakember** számára a jelentés adott, a kognitív keret megfelelően tág, a terminológia ismert, a kommunikatív szerzői szándék megvalósítása releváns és optimális kódolással történik, az értelmezés világos és egyértelmű. A **laikus** számára – a felkészültségekben mutatkozó hiányosságok miatt – problémát jelenthet már az üzenet megfelelő dekódolása és a szerzői (beszélői) szándék felismerése is. Ez azért rendkívül fontos, mert a szerzői (beszélői) szándék irányítja az értelmezést, egy olyan **privilegizált pontot jelent az értelmezésben**, amely a befogadói értelmezés alapjául szolgál és amellyel szembeállítva a javasolt értelmezés értékelhető és minősíthető. A hermeneuta számára a jelentés soha nem szilárd, hanem nyitott a különböző értelmezések irányában. A laikus befogadó gyakran kirekesztett ebből a lehetőségből és előfordulhat, hogy nem jut el a szerzői (beszélői) szándék felismeréséig.

A fentiekben szélsőséges esetet mutattunk be (nagyon leegyszerűsítve: okos szakember – buta laikus), a valóságban a felkészültségek közötti különbségek nagysága változó és egy képzeletbeli számegyenesen az origótól jobbra és balra is végtelen számú variációja van. Egy adott kommunikatív cselekvésben a szakemberek **felkészültségtöbblete** rendszerint az adott téma szempontjából releváns, más téma-

területek vonatkozásában a felkészültségtöbblet megléte és mértéke nagyon változatosan alakulhat. Az orvos szakmai felkészültségtöbblete irreleváns lehet például a beteg bankszakemberrel folytatott, befektetésekről szóló diskurzus során, itt a szerepek (szakember-laikus) attól függetlenül cserélődnek, hogy a kommunikáció a bankban vagy a kórházban folyik. A felkészültségtöbblet önmagában is nagyon különböző lehet. Előfordulhat, hogy egy szakember (például egy elméleti matematikus) a szakmájában és a hozzá kötődő tudományterületeken kiváló, azonban tudását nem tudja megfelelő módon szavakba önteni vagy úgy megfogalmazni, hogy az a nem szakmabeliek számára is érthető legyen. Ezért mély tiszteletet érdemelnek azok az elméleti szakemberek és tudósok, akik – az objektív lehetőségek határain belül – közérthetően is megfogalmazzák tudományos gondolataikat. Öveges professzoron és Czeizel Endrén kívül napjainkban azokat a virulógusokat és immunológusokat említhetjük, akik a különböző médiumokban a laikusok számára is érthetővé teszik a koronavírussal és a védekezéssel kapcsolatos legfontosabb tudományos ismereteket.

A különböző kommunikációs színtereken akkor van szükség intralingvális fordításra, ha a kommunikáló partnerek felkészültségei közötti különbségek miatt a szándékolt információ és a befogadott információ közötti eltérések olyan jelentősek, hogy az információs veszteségek csak **más nyelvi jelek** használatával kompenzálhatók. Vagyis ugyanaz az információ (referenciális ekvivalencia) az eredetitől eltérő módon, eltérő nyelvi formában, eltérő nyelvi eszközökkel, eltérő nyelvi reprezentációban jelenik meg. Az interlingvális fordításra jellemző kommunikatív ekvivalencia másik két eleme, a funkcionális és a kontextuális ekvivalencia az intralingvális fordításban teljesen háttérbe szorul, a lényeg a **referencialitás azonossága**. Túl messzire vezetne az a kérdés, hogy beszélhetünk-e referenciális azonosságról a funkcionális és a kontextuális ekvivalencia hiánya esetében. Teljes referenciális azonosságról nem lehet szó, azonban a kommunikáció eredményessége szempontjából a szándékolt információ és a befogadott információ **hasonlósága, egymáshoz való közeliítése** is jelentős eredmény, amennyiben azonosságuk nem valósítható meg.

3. Az intralingvális fordítás értelmezései és meghatározásai

3.1. Az intralingvális fordítás mint oktatási módszer

A nyelven belüli fordítás jelentőségét az ókorban is ismerték, a különböző görög és római iskolákban népszerű feladat volt meghatározott szövegek átalakítása úgy, hogy a mondanivaló ne változzon, csak a nyelvi eszközök. Quintilianus *Szónoklattan* című művében ír arról, hogy a nyelvközi (görög–latin) és a nyelven belüli fordítás (görög–görög, latin–latin) egyaránt meghatározó szerepet kapott a római iskolákban. Az egyik feladat Ezópusz állatmeséinek a fordítása volt: nyelvek között és nyelven belül. Az ezópuszi történeteket a szöveg elolvasása után először **„tisztá, egyszerű” szavakkal** kellett elmondani, majd leírni. Ezt követően soronként haladva a szövegeket **ugyanazon a nyelven más szavakkal**, majd más nyelven kellett elmondani, végül következett a szabad átírás, ahol lehetőség nyílt a szöveg **rövidítésére** és a **kibővítésére** egyaránt (vö. Quintilianus 2008 I.9,2: 126, Hell 2009).

A grammatikus osztályokat követően, a rétori iskolákban, 13–15 éves korban kezdődött a szónokok képzése (Hell 2009). Ezekben az osztályokban a tanulók prózai szövegekkel, kiemelten a korábban élt szónokok híres beszédeivel és azok többszemponútú elemzésével foglalkoztak. Feladatuk volt a szónoki beszédek feldolgozását követően, azok **saját szavaikkal történő újrafogalmazása**.

Az ókori Rómában a nyelven belüli fordítás különböző típusainak gyakorlását elsősorban a tanulók szónoki képességeinek a fejlesztése szempontjából tartották eredményes és célravezető oktatási módszernek. A parafrázisok létrehozása során a tanulók elsődlegesen globális intralingvális fordítást végeztek, tehát az egész szöveget átalakították. Ami a fordítás irányát (bonyolult → kevésbé bonyolult, bonyolult → egyszerű, egyszerű → bonyolult stb.), a szöveg hosszát, műfaját, stílusát és hatását illeti, a római tanulók a nyelven belüli fordítás számos változatával foglalkoztak és – Quintilianus írásai alapján – azt mondhatjuk, hogy például a **parafrázisok** (az intralingvális fordítás egyik jellemző típusa) létrehozásában speciális célokat is megfogalmaztak: „... a paraphrasisz ne pusztá átfogalmazás legyen, hanem erőpróba és vetélkedés ugyanazon gondolati tartalom kifejezésében. ...” (Quintilianus X.5,5: 693–694). A nyelven belüli fordítás az ókori Róma iskoláiban kettős feladatot kapott: egyrészt – generációkat átívelő híd alkotva – biztosította a nyelven belüli irodalmi folytonosságot (Hell 2009), másrészt fontos szerepet játszott a múlt megismerésében, a kultúrák, politikai rendszerek közötti információáramlásban (pl.: szónoklatok, tanácsadó beszédek, perbeszédek stb. fordítása).

Elismerve az interlingvális fordítás primátusát, úgy vélem, hogy nagyon hasznos lenne, ha a mai oktatási rendszer különböző szintjein (általános iskolától kezdve egészen a felsőoktatásig) sokkal több figyelmet fordítanánk az intralingvális fordítás **oktatására és gyakorlására**. Érdekes és a tanulók által kedvelt feladatok sokasága áll a rendelkezésünkre, amelyek rugalmasan igazíthatók az adott tantárgy kereteihez. Balázs János (1987) nyelvölceseleti alapkérdésként tárgyalja az „önmagunk tolmácsolása” és a nyelvek közötti tolmácsolás összefüggéseit.

Ahhoz, hogy valaki Hermész nyomába szegődve maga is hírnök, szószóló lehessen, először is önmagát kell tolmácsolnia. Meg kell tanulnia önmaga megszólaltatását és kifejezését. El kell sajátítania anyanyelvét, hogy legszűkebb környezetével megértesse magát. Aztán más nyelveket is, hogy az anyanyelvén megfogalmazott gondolatokat ezeken tolmácsolja, vagy, hogy az ezeken közölteket anyanyelvén kifejezze (Balázs 1987: 21).

Az anyanyelven és az idegen nyelven belüli intralingvális fordítás különböző típusainak gyakorlása mellett, hogy felkelti a tanulók (hallgatók) érdeklődését, kiváló fordításelméleti és fordítástechnikai alapokat teremt az interlingvális fordítási kompetenciák elsajátításához.

3.2. Az intralingvális fordítás mint a transzformációs modell egyik eljárási eleme

A transzformációs fordítási modell szerint (Klaudy 1997: 77–87) a fordítás tulajdonképpen **behelyettesítés**, amelynek során a fordító a forrásnyelvi jeleket a célnyelvi jelekkel azonosítja (csak részben a valósággal, az értelemmel, az elemi jelentéssel), majd a forrásnyelvi jeleket célnyelvvél helyettesíti. A fordító útja a forrásnyelvtől a célnyelvig **transzformációkon** keresztül vezet. A modell értelmében a folyamat első és az utolsó transzformációinak sorozatát a forrásnyelvi intralingvális, illetve a célnyelvi intralingvális transzformációk alkotják. A modell alapját a **mélystruktúra** (más terminológiával a magmondat) képezi (vö. Rosenzweig 1964, Chomsky 1965, Nida 1969), ahová forrásnyelvi intralingvális fordítások segítségével lehet eljutni, illetve ahonnan célnyelvi intralingvális fordításokkal lehet újra a felszíni reprezentáció szintjére kerülni.

A modellnek több vitatható pontja is van. Például a transzformációs eljárás egyrészt azt feltételezi, hogy a forrásnyelvi jelek célnyelvi megfelelői a fordító számára adottak, másrészt abból indul ki, hogy a forrásnyelv és a célnyelv rendszere, elemeinek száma, működési szabályai stb. azonosak, hiszen csak így valósítható meg a behelyettesítés.

A modell előnye és hasznossága az, hogy az intralingvális fordítások sorozata mintegy kibontja, elemeire szedi, láthatóvá teszi az üzenetet, ezáltal hozzájárul a fordító hermeneutikai tevékenységének a sikeréhez. A forrásnyelvi és a célnyelvi jelek azonosítása, behelyettesítése, az interlingvális transzformáció a mélystruktúrában történik (a forrásnyelv mély szerkezeteinek helyettesítése a célnyelv megfelelő mély szerkezeteivel), ami árnyalja a modell negatívként felrótt tulajdonságait, mert ahhoz, hogy forrásnyelvi intralingvális transzformációk sorozata által a fordító eljusson a mély struktúrába (a forrásnyelv felszíni szerkezeteit visszavezesse a forrásnyelv mély szerkezeteire) értelmező tevékenységet végez, tehát a modellben megjelenik a valóság, az értelem és a jelentés. Ezen kategóriák nélkül semmilyen fordítás nem képzelhető el. Majd amikor célnyelvi intralingvális transzformációk sorozataként a célnyelv mély szerkezeteit visszavezeti a célnyelv felszíni szerkezeteire, szintén hermeneutikai tevékenységet végez. Az értelmező alapvető szubjektivitása ezekben az intralingvális folyamatokban pontosan olyan mértékben jelenik meg, mint a nyelvek közötti fordításban azt tapasztaljuk.

3.3. Az intralingvális fordítás mint a fordítás egyik típusa

Roman Jakobson (1896–1982) orosz származású amerikai filológus, nyelvész professzor, a Prágai Nyelvész kör egyik alapító tagja, 1943-tól a Columbia Egyetem, majd a Harvard és a MIT (Massachusetts Institute of Technology) professzora, számos egyetem (köztük a Yale, Princeton, Leuven stb.) vendégprofesszora, illetve professor emeritusa, 1958-ban írta *On Linguistic Aspects of Translation* című tanulmányát. Angolul 1959-ben (Brower 1959), magyar fordításban 1986-ban jelent meg (Bart–Klaudy 1986). Ebben a műben Jakobson (1959) a nyelvi jel értelmezésének három módját különböztette meg. Ennek értelmében egy nyelvi jel „lefordítható

ugyanannak a nyelvnek más jeleire, lefordítható más nyelvre vagy valamilyen más, nem nyelvi szimbólumrendszerre” (Bart–Klaudy 1986:16).

Jakobson a fordításnak az alábbi három típusát különböztette meg: (1) **nyelven belüli fordítás** (intra-lingual translation, rewording, átfogalmazás, átfordítás), amelynek során a nyelvi jelek értelmezése ugyanazon nyelv más jeleivel történik, (2) **nyelvek közötti fordítás** (inter-lingual translation, a szoros értelemben vett fordítás, a tulajdonképpeni fordítás), amely akkor jön létre, ha egy szöveget az egyik nyelvről a másikra fordítunk, a nyelvi jelek értelmezése valamilyen más nyelv segítségével történik, végül a (3) **szemiotikai rendszerek közötti fordítás** (transmutation, átalakítás, átváltozás), amelyben a verbális jelek interpretációja egy nem verbális jelekből álló szemiotikai rendszer segítségével valósul meg (pl. egy regény megfilmesítése vagy egy mesének balettként történő feldolgozása).

Kiemelt figyelmet érdemel Jakobson azon megállapítása, mely szerint „egy nyelvi jel jelentése nem más, mint annak egy **másik, választható jelre való lefordítása**, főleg olyan jelre, **amelyben teljesebben ki van fejtve**”⁴ (Jakobson 1958: 15–16, kiemelés a szerzőtől). A jelentés fenti értelmezése nagymértékben kitágítja a fordítás fogalmát, emellett fontos utalást tartalmaz a nyelven belüli fordítás egyik alapvető céljára: az intralingvális fordítás, miközben lefordítja az eredeti jelet egy másik, szabadon választható jelre, a nyelvi jel jelentését teljesebben kifejti, vagyis az intralingvális fordítás eredményeként létrejövő célszöveg értelmezi az eredetit (pl. Jakobson példája: *bachelor* → *unmarried man*). Jakobson további megállapításai és példái is a lokális intralingvális fordításra vonatkoznak, ezért tanulmányában a nyelven belüli fordítás alábbi eszközeit nevesíti:

- egy másik, többé-kevésbé rokon jelentésű szó használata,
- körülírás,
- szinonímia.

Jakobson a szinonimákat (joggal) nem tartja a teljes azonosság kifejezési lehetőségének, ugyanakkor első megközelítésben teljesíthetetlenül szigorú feltételt szab a szavak fordítással történő értelmezésével szemben: „egy legmagasabb szintű kódegység csak kódegységek egyenértékű kombinációjával értelmezhető teljesen, azaz olyan közléssel, amely rá vonatkozik: *minden agglegény nőtlen ember, és minden nőtlen ember agglegény*” (Bart–Klaudy 1986: 16). Tanulmányának következő bekezdésében Jakobson kifejti, hogy „a nyelvek közötti fordítás síkján sincs teljes megfelelés a kódegységek között” (Bart–Klaudy 1986: 16). A túl szigorú feltételek (a teljes, százszázalékos azonosság) a fordítás egyik típusában sem teljesíthetők.

⁴ Ez utóbbi gondolatot Charles Sanders Peirce (1839–1914), a szemiotika atyja, a jelek lényegének ismert kutatója korábban már következetesen kifejtette. (Dewey 1946)

3.4. Az intralingvális fordítás mint a referenciális ekvivalencia primátusát tükröző fordítási típus

Mielőtt az ekvivalencia különböző, a nyelven belüli fordítás szempontjából releváns típusairól szólnánk, célszerű kiemelni az ekvivalencia típusai közül egyet, nevezetesen a **referenciális** egyenértékűséget. Ennek az ekvivalenciatípusnak a megvalósulása kötelező érvényű a nyelven belüli fordításban is, a referenciális egyenértékűség azt a követelményt jelenti, hogy a célszöveg a valóságnak ugyanarra a részére (entitására, folyamatára stb.) vonatkozzon, mint az eredeti. A kontextuális⁵ és a funkcionális⁶ ekvivalencia (a kommunikatív ekvivalencia másik két összetevője a referenciális mellett, vö. Klaudy 1997: 101) megvalósítása az intralingvális fordítás területén nem kötelező érvényű. A nyelven belüli fordításoknak nem célja az eredeti és a célszöveg közötti kontextuális és a funkcionális egyenértékűség megvalósítása. Ez kiemelten igaz a globális intralingvális fordításokban, amikor az átalakítás az egész szöveget érinti (pl.: tudományos információ nyelven belüli fordítása laikusok számára, KEK-kommunikáció, vagyis könnyen érthető kommunikáció az enyhe értelmi fogyatékossgal és/vagy autisztikus spektrumzavarral élők számára, irodalmi művek átfordítása gyermekeknek stb.).

Az ekvivalenciával szemben támasztott elvárások a fordítás két típusánál eltérőek. Az interlingvális fordításban alapvető követelmény, hogy a célnyelvi szöveg a **lehető legnagyobb mértékben hasonlítson** a forrásnyelvire, az intralingvális fordítás célja gyakran az eredeti szöveg formájának, terjedelmének, műfajának, stílusának, hatásának vagy funkciójának a **módosítása, megváltoztatása**.

Heltai Pál *Az ekvivalencia kérdései mű- és szakfordításban* című tanulmányában (2012: 11) összefoglalta az interlingvális fordításokra jellemző ekvivalencia különböző típusait. Ezen összegzést alapul véve készült az *1. táblázat*, amely azt mutatja be, hogy az egyes ekvivalenciatípusok milyen szerepet játszanak az inter- és az intralingvális fordításban.

Az *1. táblázatban* felsorolt ekvivalenciatípusok bonyolult hierarchikus rendszert alkotnak (ezt a táblázat nem tükrözi), amelyben az egyenértékűség különböző fajtái egymással szoros **összefüggésben** állnak és a fordított szövegekben is egymásra épülve, egymást erősítve vagy gyengítve érhetők tetten.

Teljes ekvivalenciáról akkor beszélhetünk, „amikor a fordított szöveg minden szempontból maximálisan hasonlít az eredetihez, tehát az ekvivalencia minden típusát kielégíti” (Heltai 2012: 12). A teljes ekvivalencia megvalósulásának a nyelvek közötti fordításban is korlátozott lehetőségei vannak „hiszen a forrásnyelvi és a célnyelvi lexikai és nyelvtani eszközök különbségei, az eltérő stílus- és műfaji jellemzők, a forrásnyelvi és a célnyelvi olvasók kognitív környezetének eltérései,

⁵ Kontextuális egyenértékűség: a lefordított szöveg mondatai ugyanazt a helyet foglalják el a célnyelvi szöveg egészében, mint amelyet a forrásnyelvi megnyilatkozások foglalnak el a forrásnyelvi diskurzus egészében (Klaudy 1997: 101).

⁶ Funkcionális egyenértékűség: a célnyelvi szöveg ugyanazt a szerepet töltse be a célnyelvi befogadók körében, mint amelyet a forrásnyelvi diskurzus betölt a forrásnyelvi befogadók körében. (Klaudy 1997: 101).

továbbá különböző gyakorlati korlátok miatt nem lehet minden követelménynek egyszerre megfelelni” (Heltai 2012: 12).

1. táblázat
A különböző ekvivalenciatípusok relevanciája az inter- és az intralingvális fordításban

EKVIVALENCIATÍPUSOK	Inter- lingvális fordítás	Intra- lingvális fordítás
1. Formális megfelelés		
1.1. fonológiai, prozódiai megfelelés	+/-	+/-
1.2. morfológiai, szintaktikai, lexikai megfelelés	+	+/-
2. Funkcionális ekvivalencia		
2.1. Denotatív	+	+
2.1.1. tartalmi ekvivalencia	+	+
2.1.2. szövegszervezési ekvivalencia	+	+/-
2.2. Konnotatív	+	+/-
2.2.1. asszociatív, érzelmi stb. ekvivalencia	+	+/-
2.2.2. stilisztikai, műfaji ekvivalencia	+	+/-
2.3. Pragmatikai	+	+/-
2.3.1. szándék kifejezése (beszédaktus egyértelműsége)	+	+/-
2.3.2. hatás ekvivalenciája	+	+/-
2.3.3. egyéb pragmatikai jelentések ekvivalenciája	+	+/-

Az intralingvális fordításban a teljes ekvivalencia elérése nem cél és nem követelmény. A majdnem teljes ekvivalencia követelményének teljesítése a **lokális** intralingvális fordításban érhető el, amikor a szavak szintjén történik a fordítás és nagyon közeli jelentésű rokonértelmű szóval, szinonimával vagy parafrázissal helyettesítjük az eredeti szót (pl. jeles → ötös, kerékpár → bicikli, oroszlan → az állatok királya). A **globális** intralingvális fordításban a szövegek közötti teljes ekvivalencia nem valósítható meg, mert ez a követelmény ellentmondásban áll a globális nyelven belüli fordítás lényegével. Ebben az intralingvális fordítási típusban csupán az ekvivalencia egyetlen típusát kell megvalósítani, nevezetesen a denotatív, a tartalmi ekvivalenciát. Az előzőekben már szóltunk erről, más terminus használatával, a két különböző terminus jelentése azonban megegyezik: a referenciális ekvivalencia lényegét tekintve azonos a denotatív egyenértékűséggel. A globális intralingvális fordításban az összes többi ekvivalenciatípus megvalósítása nem követelmény, hanem szabadon választható lehetőség.

3.5. Az intralingvális fordítás mint nyelven belüli függő szövegalkotás

Ahogy az már a fentiekben jeleztük, a fordítástudomány művelőinek a figyelme elsődlegesen a nyelvközi fordításra irányul, a nyelvközi fordítást tartjuk a prototipikus fordításnak. A két fordítási típusnak azonban számos hasonló tulajdonsága van, a következőkben ezekből emelünk ki egy döntő fontosságú, további sajátosságokat is meghatározó ismérvet, nevezetesen a szövegalkotás függő vagy másodlagos jellegét. (A fordítás harmadik típusát most figyelmen kívül hagyjuk, mert a szemiotikai rendszerek közötti fordításban jellemzően nem szövegalkotás történik.)

A **függő szövegalkotás** mindkét fordítási típusra (nyelvek közötti és nyelven belüli) jellemző, az eredeti és a másodlagos szöveg közötti **függés mértéke és erőssége** azonban jelentős eltéréseket mutat. A nyelven belüli fordításban a függőség sokkal tágabban értelmezhető, sokkal lazább a kapcsolat az eredeti és az intralingvális fordítás eredményeként létrejövő célszöveg között. Az intralingvális fordításban „nem elvárás az olyan mértékű formális megfelelés az eredeti szöveg és a fordítás közt, mint amilyen a nyelvközi fordításokra jellemző” (Lanstyák 2006: 156). Sőt, gyakran éppen az a cél vagy követelmény, hogy a formális megfelelés (olykor részben a tartalmi is) jelentősen megváltozzon. Prototipikus nyelvközi fordításban a célnyelvi szöveg létrehozásakor az az alapvető célkitűzés, hogy a célnyelvi szöveg a **lehető legnagyobb formai és tartalmi egyezést** mutassa a forrásnyelvi szöveggel.

A prototipikus fordítás részletekbe menő pontossággal követi a forrásnyelvi szöveg nyelvi szerkezetét és elemeit, így tartja ugyanis biztosíthatónak az eredeti szöveg tartalmával való lehető legnagyobb egyezést. A fordítás folytán tehát olyan szöveg jön létre, amely ekvivalenciaviszonyba hozható egy más nyelvű, illetve (nyelven belüli fordítás esetén) más nyelvváltozatú szöveggel (Lanstyák 2006: 151–152).

Terminológiai szempontból célszerű különbséget tenni az inter- és az intralingvális fordításban érintett szövegek elnevezése között. Interlingvális fordításkor, közismerten, forrásnyelvi és célnyelvi szövegről, míg intralingvális fordítás esetében eredeti és célszövegről beszélünk.

3.6. Az intralingvális fordítás mint a szövegek közötti ekvivalenciaviszonyok sajátos megvalósulása

Lanstyák István (2006) fenti megállapításában témánk szempontjából kiemelten fontos az a tény, hogy a szövegek között mindkét típusú fordításban **ekvivalenciaviszonyok** jönnek létre: az interlingvális fordítás esetén két különböző nyelvű, míg intralingvális fordítás esetén **azonos nyelvű, de más nyelvváltozatú** szövegek között. Minél kisebb a két szöveg közötti különböző ekvivalenciaviszonyok száma és erőssége, annál kevésbé minősítjük a fordítást prototipikusnak. Ez a megállapítás csak az interlingvális fordítás világában igaz, az intralingvális fordításban a különböző ekvivalenciaviszonyok közül „csak” a **referenciális ekvivalencia** megléte kötelező érvényű, a többi ekvivalenciatípusé nem. Ebből adódóan az eredeti szövegtől való

függőség mértéke az intralingvális fordítás esetében annyira laza lehet, hogy a függő, vagy másodlagos szöveg létrehozását sem nyelvi, sem terjedelmi, sem műfaji vagy stilisztikai kötöttségek nem szabályozzák. A referenciális kötöttség azonban alapvető követelmény.

Helyezzük most el képzeletben az intralingvális fordításra jellemző ekvivalenciaviszonyokat egy derékszögű koordináta-rendszerben, amelyben az origó szimbolizálja az eredeti szöveget, az x tengely a releváns ekvivalenciatípusokat, az y tengely pedig az egyes ekvivalenciatípusok megvalósulásának mértékét jelöli. Minél inkább eltávolodik a célszöveg az eredeti szövegtől valamely ekvivalenciatípus vonatkozásában, annál távolabb kerül jelölése az x tengelytől, illetve annál „magasabb” értéket ér el az y tengely mentén (függőleges irányban felfelé). Az eredeti szöveg (origó) mindig egy meglévő mintát, egy kötelező érvényű referenciális alapot biztosít a fordító számára, aki az intralingvális fordítás során a koordináta-rendszerként elképzelt intralingvális fordítás világában az origót (az eredeti szöveget) tekinti közép- és kiindulópontnak. Példánkban tekintsük Móra Ferenc *Kincskereső kisködmön* című művét a kiindulópontnak (origónak) és az x tengelyen helyezzük el a formai ekvivalencia követelményei közül a **terjedelmet érintő ekvivalenciatípust**. Móra Ferenc ifjúsági regényének 1918-tól kezdődően (ez az első kiadás megjelenésének az éve) számos kiadása van, amelyeknek oldalszáma – a kiadás évétől és a kiadótól függően – 165 és 190 oldal között váltakozik. A különbséget kizárólag nyomdatechnikai okokra lehet visszavezetni, a szöveg azonos (változatlan nyomás).

2019-ben Lackfi János „újragombolta” az eredeti művet és humoros stílusban a mai nyelvre fordította Móra regényét, hogy megkönnyítse az alsós kisdíákok számára a mű olvasását, befogadását és értelmezését. Lackfi János *Kincskereső kisködmön – Móra Ferenc regénye újragombolva* (2019) című műve 96 oldal, jóval rövidebb, mint az eredeti mű. Ezt az átírás alapvető célja indokolja, ugyanakkor meg kell jegyeznünk, hogy bizonyos tekintetben Lackfi kiegészítette az eredeti művet: egyrészt megmagyarázza az ismeretlen szavakat (pl. ködmön, torokgyík, körtemuzsika stb.), másrészt a humor segítségével ellensúlyozza a szomorú részeket. Nem jelen sorok szerzőjének a kompetenciájába tartozik, hogy a humor szerepét megítélje a regényben, de az egészen bizonyos, hogy a szómagyarázatok jelentősen hozzájárulnak a mű befogadásának megkönnyítéséhez, olvasmányossá tételéhez.

A *Kincskereső kisködmön* szövegének is, mint minden kötelező olvasmánynak, léteznek rövid, rövidebb és nagyon rövid változatai. Ezek a kiadványok, segédanyagok, olvasónaplók, netes összegzések stb. a mű tartalmát ismertetik olykor néhány oldalon, olykor egy oldalon vagy akár néhány sorban. Például a regény első fejezetének (*Szépen szóló muzsika*) az összegzése mindössze néhány sorban megtalálható a neten számos változatban. Ezek közül kettőt idézünk:

A regény első felében láthatjuk, amint Gergő besegít barátjának, s cserébe kap egy körtemuzsikát, ami csak akkor szólal meg, ha jó gyerek fújja. Gergő kishúga nagyon beteg, s vágya, hogy Gergőtől megkaphassa a körtemuzsikát. Gergő nagy nehezen odaadja a játékot, de az első adandó alkalommal vissza is szerzi húgától

a játékot. Húga hamarosan torokgyíkban hal meg. Gergő felelősnek érzi magát kishúga halála miatt, hiszen a játék visszaszerzésével most először okozott fájdalmat egy olyan embernek, aki őt nem bántotta.⁷

Gergő egy utcai árusnak friss vizet adott, s az cserébe egy körtemuzsikát adott neki, ami csak akkor szólal meg, ha jó gyerek fújja. Egész végig fújta Gergő, még a beteg húgának sem akarta odaadni. Később már odaadta volna, de Marika meghalt. Onnantól kezdve nem szólalt meg a körtemuzsika.⁸

Az idézetek olvasása kapcsán teljes joggal merül fel bennünk a kérdés: Hol van az intralingvális fordítás **határa**? Melyik az a célszöveg, amelyik **még** intralingvális fordításnak számít, és melyik az, amelyik **már** túlmutat a nyelven belüli fordítás határain?

A válaszhoz két megoldás kínálkozik: Az egyik az intuíción épül, és ahogyan van például intuitív szövegkompetenciánk, vagyis rendszerint meg tudjuk mondani egy nyelvi produktumról, hogy az szöveg vagy nem (vö. Szikszainé Nagy 1999), úgy rendelkezünk intuitív intralingvális fordítási kompetenciával is, amelynek segítségével – különösebb fordítástudományi ismeretek nélkül, de kellő nyelvtudás birtokában – általában meg tudjuk mondani két szövegről, hogy azok egymás fordításai-e vagy nem. Ehhez a referenciális egyenértékűséget kell felismerni, és amennyiben mindkét szöveg a valóságnak ugyanarra a szeletére vonatkozik, lehetnek egymással eredeti szöveg-célszöveg viszonyban.

A második megoldás – az első ellenpólusaként – szigorúan a matematikára, a számokra, százalékokra épül. Ennek az eljárásnak nincs a gyakorlatban kidolgozott rendszere, de elvileg meg lehet határozni, hogy például a terjedelem esetében, ha a célszöveg hossza az eredeti szöveg x százaléka, akkor még intralingvális fordításról van szó. Az egyéb ekvivalenciatípusok esetében algoritmusok és a neurális háló lehetnének a segítségünkre, amelyekkel különböző típusú egyezéseket tudnánk kimutatni a szövegek között.

A koordináta-rendszerben elvileg mindkét megoldás ábrázolható: az első esetben intuitív módon határozható meg egy adott célszöveg távolsága az x tengelytől, a második esetben számok segítségével. Móra Ferenc műve esetében Lackfi átirata viszonylag közel helyezkedik el az x tengelyhez (ld. piros nyíl az '1' felett), míg a pár soros tartalmi összegzések jóval távolabb (ld. kék nyíl az '1' felett). A koordináta-rendszer részletesen kimunkált, számítógépes eljárásokkal támogatott változata elvileg alkalmas lenne arra, hogy a koordinátákkal illusztráljuk az egyes ekvivalenciatípusok realizálódásának mértékét (ld. az 1. ábrán a két szélső piros nyílat).

Megjegyzés: Mint minden hasonlatnak, a fentiekben bemutatott koordináta-rendszerben történő ekvivalenciatípus-ábrázolásnak is számos gyenge és támadható pontja van (pl. az x tengelyen jobbra nem a növekedés irányát jelöljük, hanem az x

⁷ <https://doksi.net/hu/elemzes.php?order=Show&id=78>.

⁸ <https://sulihalo.hu/diak/olvasonaplo-kotelezo-olvasmanyok-roviden/4492-mora-ferenc-kincskereso-kiskodmon-olvasonaplo-rovid-tartalom-elemzes/>.

tengely mentén soroljuk fel a releváns ekvivalenciátípusokat). Ugyanakkor Descartes rendszere alkalmas annak bemutatására, hogy egy eredeti szövegnek számos célszöveg felel meg, amelyek az x tengely mentén felsorolt ekvivalenciátípusok szerint egymással összehasonlíthatók. A szövegek összehasonlítását pedig jól mutatja az y tengely mentén elért értékek nagysága, illetve azok összevetése. Az így kapott eredmények (pontok) az origóhoz, az eredeti szöveghez képest mutatják a célszöveg ekvivalenciájának jellemzőit (pl. az ekvivalencia kismértékű, nagyobb mértékű, nagymértékű megvalósulását az adott ekvivalenciátípus vonatkozásában).

Az említettektől realisabb megoldást kínál az intralingvális fordítás tágabb, illetve szűkebb értelmezése. **Szűkebb értelmezésben** Lackfi szövege Móra Ferenc művének intralingvális fordítása, míg az olvasónaplók pár soros összegzései nem tekinthetők nyelven belüli fordításnak. **Tágabb értelmezésben** akár még az ettől rövidebb szövegek is minősíthetők nyelven belüli fordításoknak, amennyiben egyfajta referenciális ekvivalencia fellelhető az eredeti és a célszöveg között. Például: eredeti szöveg: Dosztojevszkij: *Bűn és bűnhődés* című regénye, célszöveg: „Raszkolnyikov bűnös aljas indokból, előre kitervelt módon, több emberen elkövetett emberölés büntetésében” (Szabó 2010b: 27); eredeti szöveg: Arany János: *Toldi* című műve, célszöveg: „Tudatos gondatlansággal elkövetett emberölés büntette.”⁹

A terjedelmi hasonlóság teljes figyelmen kívül hagyásának az a következménye, hogy az egyéb ekvivalenciátípusok sem valósul(hat)nak meg a két szöveg között. Vagyis amennyiben az intralingvális fordítás határait nem tudjuk kijelölni, célszerű egyrészt az észszerűség határait, másrészt a célcsoportot is magában foglaló kommunikációs színtér jellemzőit figyelembe venni. Az intralingvális fordítás atípusos, szélsőséges esetei olyan célszövegeket eredményeznek, amelyek bizonyos speciális célokat követhetnek, így például a humor forrásaként, nyelvi játékok alapjául vagy regiszterek közötti kalandozások eszközeként szolgálhatnak.¹⁰

Úgy vélem, hogy az észszerűség alapján, valamint a további kutatások szempontjából az intralingvális fordítás szűkebb értelmezése a járható út. Természetesen nem kizárva ezáltal a vizsgálódások köréből a vicces és szellemes nyelvi játékokat, ame-

⁹ „Repül a nehéz kő: ki tudja, hol áll meg?

Ki tudja, hol áll meg s kit hogyan talál meg?”

¹⁰ Például gyermekdalok hivatalos nyelvre történő átfordítása: Figyelem! Sürgősen megké-
rünk minden házzal rendelkező puhatestűt, hogy ingatlanát záros határidőn belül hagyja el,
az annak külső felszínén keletkezett, és azóta is folyamatban lévő tüzeset miatt. A károsul-
takat folyékony és félig megszilárdult tejipari termékekkel kártalanítjuk, amelyek együttes
mennyisége egyelőre kétnapi fejadagot tesz ki.

Például mese jogi szaknyelvi fordítása: A királynő – mivel sértette hiúságát, hogy Hófe-
hérke szebb nála – emberölés előkészületét követte el azzal, hogy vadászát felhívta neve-
zett személy megölésére. A vadász azonban az emberölés büntetése előkészületének elkö-
vetésétől önként elállt. Ezt követően a királynő mérgezett almával előre kitervelten, aljas
indokból elkövetett emberölés büntetésének kísérletét hajtotta végre. Az eredmény bekö-
vetkezése tőle független okok miatt maradt el, nevezett személy rövid ideig tartó tetszha-
lottságot követően feltámadt.

lyek az intralingvális fordítás szélsőséges, egyáltalán nem prototipikus eseteit képviselik. Ilyen például Woody Allen ismert mondásában Tolsztoj regényének összegzése: „Részt vettem egy gyorsolvasó-tanfolyamon. A Háború és békét nem egészen 20 perc alatt olvastam el. Az oroszokról szól.”, vagy Dragomán György Facebook-oldalán¹¹ indított „zanzajátéka”, amelyben az író arra kér minket, hogy kedvenc regényünk tartalmát pontosan hat szóban foglaljuk össze (az eredeti regény címéből egyetlen szó sem szerepelhet a hat szó között, és egyetlen szereplő neve sem). A feladat csak látszólag egyszerű, de a játék népszerűségét mutatja, hogy egyetlen nap alatt közel ezren vettek részt a „zanzajátékban”. Néhány példa az intralingvális regénytartalom-fordításra: „Vívódik, töpreng, innen el kell menni.” (James Joyce: *Ifjúkori önarckép*); „Minden négy lábú egyenlő, egyes négy lábúak egyenlőbbek.” (George Orwell: *Állatfarm*); „Széllal érkező nevelőnő rövidtávú munkákat vállal.” (P. L. Travers: *Mary Poppins*); „Ékszer a hegybe, s közben háborúzzunk!” (J. R. R. Tolkien: *A Gyűrűk Ura*).

3.7. Az intralingvális fordítás mint a civilizáció létének feltétele

Mint említettük, fordításon a hétköznapi és a tudományos nyelvhasználatban is elsősorban azt az interlingvális folyamatot értjük, amikor a forrásnyelvi szöveget különböző transzformációk révén célnyelvi szöveggé alakítjuk át. Lényegében ugyanaz történik a nyelven belüli fordításkor is, jóllehet, itt a transzformációk során az eredeti üzenetet ugyanannak a nyelvnek az eszközeivel alakítjuk át célszöveggé. George Steiner *Bábel után. Nyelv és fordítás* című könyvében kiemelten fontosnak minősíti a nyelven belüli fordítást, a szerző a következőket írja az intralingvális fordítás jelentőségéről:

Az anyanyelvünkön belüli, diakrón fordítás olyannyira magától értetődő és folytonos művelet, olyannyira öntudatlanul végezzük, hogy csak ritkán figyelünk fel a bonyolultságára, vagy arra, hogy milyen döntő szerepet játszik magának a civilizációnak a fennmaradásában. [...] Nem túlzás azt állítani, hogy a civilizáció azért létezik, mert megtanultunk nyelven belül fordítani, és ezzel átlépni az idő korlátjait (Steiner 2005: 27–29).

Steiner gondolatát továbbfűzve meggyőződéssel állíthatjuk, hogy az intralingvális fordítás segítségével nemcsak az idő, hanem a társadalmi együttélés, nem csak a generációkon átívelő tudástranszfer, hanem a jelenkori kommunikáció korlátait és veszteségeit is képesek vagyunk átlépni, illetve áthidalni. A nyelven belüli fordítás ugyanis a kommunikációban résztvevők felkészültségében megmutatkozó különb-

¹¹ <https://www.facebook.com/dragomangy/photos/a.586343401475358.1073741830.567890056654026/1059837147459312/?type=3&theater>.

ségek kiegyenlítésének és kompenzálásának egyik legfőbb eszköze. Az egyes kommunikációs szintek közötti, valamint az egyes szintereken belüli optimális kapcsolatot a verbalitás szintjén a nyelven belüli fordítás biztosítja.

3.8. Az intralingvális fordítás mint az interpretálás speciális esete

A fordítás mindhárom típusa összefügg az **értelmezés** fogalmával. A különböző jelrendszerek által közvetített információt nem lehet úgy átalakítani egy másik jelrendszer jeleinek vagy ugyanazon jelrendszer más jeleinek a segítségével, hogy előzőleg ne értelmeznénk és ne értenénk meg a szándékolt információt. Ezzel kapcsolatban Gadamer a következőket mondja:

A fordító és az interpretáló helyzete alapján véve ugyanaz. Vagyis aki fordít, egyben interpretál, értelmez és magyaráz. A fordítás az interpretálás speciális esete, amikor is a hermeneutikai tevékenység során a nyelvek és kultúrák közötti szakadékot is át kell hidalni (Gadamer 1984: 271).

Ebben a megközelítésben a nyelvi kifejezés problémái tulajdonképpen a megértés problémáira vezethetők vissza, hiszen amit nem értünk meg, azt nem tudjuk adekvát módon megalkotni a nyelvi reprezentáció szintjén (függetlenül attól, hogy elsődleges vagy másodlagos, függő szövegalkotásról van szó). Miután minden megértés értelmezés (Gadamer 1984: 269), a fordító a szöveg értelmezését követően a **megértett értelmet** viszi át egy másik jelrendszer világába, ahol – új és eltérő szintéren – ismételten értelmezi a szöveget. Az információ e kettős hermeneutikai folyamatot követően jut el a befogadóhoz. A másik jelrendszer világát az interlingvális fordításban eltérő történelmi, politikai, kulturális és vallási rendszerek övezik, az intralingvális fordításban pedig eltérő felkészültségek, amelyek elvileg vonatkozhatnak a történelmi, politikai, kulturális és vallási rendszerekre is, de jellemzően az eltérő tudást, ismeretet, kompetenciát és világlátást érintik. Példaként a szakemberek és a laikusok kommunikációját említhetjük, amelyben szintén két világ különül el egymástól, és sok esetben a nyelven belüli fordítás az egyetlen eszköz, amellyel e két világ közötti szakadékot át tudjuk hidalni.

Az interlingvális fordítás kapcsán Gadamer a következőket írja:

A fordítónak itt a megértendő értelmet át kell vinnie abba az összefüggésbe, amelyben a beszélgetőpartner él. Mint ismeretes, ez nem jelenti azt, hogy meghamisíthatja az értelmet, amelyre a másik gondolt. Ellenkezőleg: az értelmet meg kell őrizni, de mivel egy másik nyelvi világban kell megérteni, ebben más módon kell érvényesülnie. Ezért minden fordítás már eleve értelmezés, sőt azt lehet mondani, mindig a fordításban válik teljessé az értelmezés, amelyben a fordító részesíti a számára eleve adott szót (Gadamer 1984: 269).

Úgy vélem, ezek a gondolatok a nyelven belüli fordításra is vonatkoztathatóak, ahol a megértendő értelmet például a laikusok, a gyerekek, a mai nyelvhasználat vagy az értelmi fogyatékosággal élők világába kell áthelyezni. Ennek a feladatnak tipikus

megoldását kínálják a nyelven belüli fordításban az alábbi eszközök, illetve diszkurzív eljárások: szinonímia, definíció, parafrázis, összegzés, összefoglalás, kommentár, magyarázó széljegyzet, vulgarizálás (bonyolult információ egyszerű megfogalmazása), komplex derivátum, képzett szó, származékszó, paródia (az interpretáció extrém formája) (Eco 2009: 284), lexikai átváltási műveletek, pragmatikai körülírás, pragmatikai adaptáció, magyarázó parafrázis, explicitáció, regiszterváltás, funkcióváltás, dialektusváltás, műfajváltás, stílusváltás (Dobos 2014a: 73–74).

Érdekes következtetésekre kínál lehetőséget az egyes eszközök, illetve diszkurzív eljárások szerepének és funkcióinak vizsgálata az inter- és az intralingvális fordítás különböző típusaiban. Terjedelmi korlátok miatt csupán egyetlen példát említünk: a parafrázis a nyelvek közötti fordításban a célnyelvi szövegalkotás egyik ideiglenes szakasza, interpretatív lépcsőfoka, a nyelven belüli fordításban pedig a parafrázis maga a célnyelvi szöveg.

3.9. Az intralingvális fordítás mint több irányban megvalósuló egynyelvű kommunikációs folyamat

Az interlingvális fordításhoz hasonlóan, ahol a forrásnyelvi szövegnek több célnyelvi fordítása is lehetséges (pl. irodalmi művek több író/költő által készült fordítása, majd újr fordítása), az intralingvális fordításra is az a jellemző, hogy az eredeti szövegnek számos célszöveg felel meg. Az intralingvális fordítás világát ábrázoló koordináta-rendszerben minden irányban számos pont áll(hat) kapcsolatban az origóban található eredeti szöveggel. A **mindenkori kommunikációs színtértől függően** az eredeti szövegnek **számos változata** készülhet el, bár jellemzően a kommunikációs felek felkészültségei meghatározzák azt az egy, esetleg néhány **célszövegvariánst**, amely az adott színtéren minimalizálja a veszteségeket és maximalizálja a megértés lehetőségét.

Az intralingvális fordítás kommunikációs színtértől való függősége alapvetően befolyásolja a célszöveg további jellemzőit, mint például a célszöveg terjedelmét (az eredeti és a célszöveg mennyiségi kapcsolatát), a nyelven belüli fordítás típusát (globális, teljes, részleges vagy lokális), a fordítás regiszterét és irányát (pl. szaknyelvről köznyelvre, köznyelvről szaknyelvre, mai nyelvről archaikus nyelvre, archaikus nyelvről mai modern nyelvre, semleges stíusból költői stílusra, irodalmi nyelvről ifjúsági nyelvre stb. és ezen irányok számos további változatait), jellegét (közvetítéssel történik vagy anélkül, tehát az eredeti szerző végzi a fordítást), célját és funkcióját (pl. a feldolgozási erőfeszítés csökkentése, a szakemberek és laikusok közötti kommunikáció segítése, tudományos jelenségek magyarázata, humor vagy ironia stb.), valamint további jellemzőit (részletesen ld. Heltai 2011: 110–123, 2014: 261–274, Dobos 2014a, 2014b, 2014c, 2018).

3.10. Az intralingvális fordítás mint a műszaki dokumentáció készítési folyamatára jellemző nyelven belüli szakfordítás

A műszaki dokumentációkat készítő szakíróknak – többek között – az a feladata, hogy az adott termékre vagy szolgáltatásra vonatkozó információkat egyértelműen,

hatékonyan, hatásosan és közérthetően továbbítsák a célcsoportnak, vagyis a felhasználók felé. Gondoljunk például a használati utasításokra, a kezelési útmutatókra vagy a különböző guideline-okra, amely dokumentumok a szakemberek és a laikusok közötti kommunikációt megteremtik (Fóris–Faludi 2019: 41–42). Globalizált világunkban a műszaki dokumentáció említett típusai nem csak nyelvközi, hanem nyelven belüli fordításra is épülnek: az **egyértelműséget** és a **közérthetőséget** egyrészt a célcsoport igényeit és kognitív képességeit figyelembe vevő terminológia használata, másrészt a nyelven belüli fordítás biztosítja:

A dokumentációban elvárt egyértelműséget a megfelelő fogalmak, terminusok használata, a közérthetőséget pedig elsősorban a szakmai fogalmak megfelelő „fordítása”, vagyis az előismereteknek, képzettségi szintnek megfelelő terminusok használata biztosítja (Fóris–Faludi 2019: 42).

Marcus Solomon (1925–2016) román matematikaprofesszor, aki több, mint 50 könyvet írt arról, hogyan lehet a matematikát alkalmazni a nyelvészetben, a színház-tudományban, a természet- és társadalomtudományokban, 52 oppozícióban hasonlított össze a tudományos kommunikációt, a kódolt kommunikáció szélső formáját a költői kommunikációval, a következtetési kommunikáció szélső formájával (Solomon 1977). A tudományos kommunikáció legfőbb jellemzője, hogy törekszik minden jelentést kódolni, a kódolást a terminusok sűrítik, ezért az egyes terminusok nagy mennyiségű információt kódolnak. Fontos megjegyezni, hogy a nem kódolt jelentések utólag kifejezhetők, az információ – szükség esetén – explicitálható. Erre elvileg a szakemberek közötti kommunikációban is szükség lehet, azonban a szakemberek és laikusok közötti kommunikációban egészen biztosan szükség van. Ezt mutatja a gyakorlat is, amikor a **nyelven belüli terminusfordítási stratégiák** különböző eljárásairól beszélünk.

A nyelven belüli szakfordítás során vélhetően a leggyakoribb eljárási mód a körülírás, vagy definícióval való helyettesítés, továbbá az ’egyszerűsítés’, például a terminus felcserélése köznyelvi szóval (Fóris–Faludi 2019: 48).

A – tágabb értelemben vett – terminológiamenedzsment egyik fontos feladata lesz a nagyon közeli jövőben, hogy a kommunikációs szintértől függően feltérképezze azokat a nyelven belüli fordításstratégiai eljárásokat, amelyek a nagy mennyiségű jelentést magukba sűrítő terminusok nyelven belüli fordítása során alkalmazhatók, illetve alkalmazandók.

3.11. Az intralingvális fordítás mint a tudománykommunikáció egyik alapvető eszköze

Napjainkban a kutatók és tudósok feladatainak széles spektrumát egy újabb, korábban kevésbé elfogadott kihívás egészíti ki. Ez a feladat abból áll, hogy a szakemberek ne csak a tudomány világában, hanem ettől szélesebb körben, a laikusoknak, a

nagyközönségnek, a médiafogyasztónak is beszéljenek munkájukról, kutatásaikról, osszák meg velük tudományos eredményeiket és magyarázzák el azok jelentőségét, következményeit és hatásait. Különösen nagy jelentősége van ennek a szerepvállalásnak például a klímaváltozás egyre égetőbb problémái miatt vagy a pandémiák idején a védekezés és a járvány terjedésének a megakadályozása miatt, illetve egyes betegségek kezelése érdekében – hosszan folytathatnánk a sort.

A fentiekben egy viszonylag új tudományterületről, a **tudománykommunikációról** van szó, melynek definícióját a Budapesti Corvinus Egyetemen működő *Tudománykommunikáció kutatócsoport* az ún. „sciXcom”-kutatás során a következők szerint fogalmazta meg: „a tudománykommunikáció a tudomány szerves, valamilyeni szintén megnyilvánuló sajátja, amelynek sikere az akadémiai-szakmai és publikus sikert egyaránt szolgálja” (Aczél–Veszelszki 2018: 6). A tudománykommunikáció értelmezési kereteinek a leírásakor a szerzők abból indultak ki, hogy a tudománykommunikáció „a nyilvános vagy közéleti kommunikáció egyik részterülete, amely tudományos témákban nyilvánul meg, és nagy többségében nem szakértőkből áll a célközönsége” (Aczél–Veszelszki 2018: 7). Tehát a tudósok nem szakmai kommunikációs színtereken, hanem olyan nyilvános és közéleti színtereken fejtik ki tudományos nézeteiket, ahol a befogadók többnyire laikusok. Ebből adódóan a szakembereknek úgy kell megformálniuk, úgy kell **hétköznapi nyelvre lefordítaniuk** a szakmai információkat, hogy azok a nagyközönség számára – észszerű és optimális kognitív erőfeszítés mellett – értelmezhetőek és befoghatóak legyenek.

Aczél Petra és Veszelszki Ágnes tanulmányukban (2018: 5–18) felsorolják a „tudományos celebritás” követelményeit, vagyis azokat a szempontokat, amelyek alapján egy kutató vagy tudós népszerű és ismert közszereplővé válhat. Az előzőekben már említettük Öveges professzor és Czeizel Endre nevét, akik tulajdonképpen a magyar tudományos celebritás képviselőinek tekinthetők.

Nézzük meg tehát azt az öt tényezőt, amelyek felfedik előttünk a népszerű és közismert tudós titkát. A szerzők elsőként (1) a tudós hitelességét és fajsúlyosságát említik, majd ezt követi (2) az általuk kutatott témák aktualitása és „felkapottsága”, illetve (3) az, hogy van saját, jellegzetes, csak rájuk jellemző stílusuk (sajátos megjelenésük, hanghordozásuk, öltözködésük stb.). Témánk szempontjából a következő (4) pont a legfontosabb:

közös vonásuk, hogy **képesek elengedni a tudományos zsargont**, és tudásukat, kutatásaikat **hétköznapi nyelvre lefordítani** – a **mindennapi nyelvhasználattal** tesztelni munkájuk **érthetőségét** és társadalmi jelentőségét, írásban és szóban egyaránt (Aczél–Veszelszki 2018: 6) (kiemelés a szerzőtől).

Az utolsó (5) követelmény a kommunikációs kompetenciával áll kapcsolatban: a népszerű tudósok folyamatosan és választékosan, megakadások nélkül beszélnek kutatásaikról, meggyőzően és hatékonyan magyarázzák el eredményeiket, azok jelentőségét.

A fentiek – kiemelten a negyedik pont – értelmében a tudósoknak egyrészt társadalmi feladatuk, másrészt népszerűségük, „celebritásuk” feltétele, hogy tudományos

gondolataikról, eredményeikről nemcsak szaknyelven, hanem közérthető formában, mindennapi nyelvhasználattal, hétköznapi nyelven is tájékoztatni tudják a széles körű nyilvánosságot, a médiahasználó laikusokat (vö. Dobos 2018). Most nem fessegetjük azt a kérdést, hogy mennyire célja egy tudósnek a népszerűsége, különösképpen a celebritásra való törekvés. Ugyanakkor közismert tény, hogy a tudományos vívmányok és eredmények megismertetése a széles körű nyilvánossággal, túlélésünk egyik záloga lehet, mert jelentősen hozzájárul a laikusok gondolati sémáinak és viselkedésmintáinak az átalakításához (pl. szelektív hulladékgyűjtés, helyi termékek preferálása, pandémiás szabályok betartása stb.).

Összegezve megállapíthatjuk tehát, hogy mindazon színtereken, ahol **nem tudósközösségen belüli információmegosztás** történik, az intralingvális fordításnak meghatározó szerep jut a széles közönség elérésében, az üzenet hatékony továbbításában és a kommunikációs veszteségek minimalizálásában.

3.12. Az intralingvális fordítás mint nyelvi átfordítás a jogban

Amikor peres ügyeket (pl. a büntetőeljárásban) a kezdetektől a jogerős befejezésükig vizsgálunk, megállapítható, hogy abban a folyamatban, amelyben a történés első narratívája (pl. kihallgatás) jogesetté válik és eljut a jogerős ítéletig, **nyelvi transzformációk sora** történik. Ezeket a transzformációkat „elsősorban mint **nyelvi átfordítást** kívántuk tetten érni, igazolva, hogy a jogesetté válás a nyelven belül (is) zajló, s szövegnyelvészeti-diskurzuselemzési módszerekkel rekonstruálható folyamat” (Szabó 2010a: 7).

A Miskolci Egyetemen két kutatás foglalkozott Szabó Miklós idézett tézisének az igazolásával és egyben elindította a magyarországi „jog és nyelv” kutatásokat.

A *Nyelvhasználat a jogi eljárásban. Nyelvi átfordítás és ténykonstitúció a jogi tényállás megállapításának folyamatában* című FKFP-kutatás keretében, amely a Miskolci Egyetem Jogelméleti és Jogszociológiai, valamint Alkalmazott Nyelvészeti és Fordítástudományi Tanszékeinek együttműködésével, Szabó Miklós egyetemi tanár vezetésével zajlott 2000–2003 között, hangfelvételeket készítettünk rendőrségi kihallgatásokról és bírósági tárgyalásokról. A felvételek jogi, nyelvi és fordítástechnikai elemzése bebizonyította, hogy a nyelven belüli fordítás döntő szerepet játszik a jogi eljárásban.

A második kutatás szintén Szabó Miklós egyetemi tanár irányításával és az említett tanszékek együttműködésével zajlott 2014–2018 között a Miskolci Egyetemen. *A tisztességes eljárás nyelvi aspektusai. A jogi nyelv hatása a joghoz való hozzáférés érvényesülésére* című OTKA-pályázatban büntető- és polgári eljárásokról készült újabb felvételek segítségével vizsgáltuk a jogi eljárásba bevont laikusok és a jogi szakemberek közötti diskurzusokat – többek között – a kommunikáció hatékonyságának szempontjából. Kiemelt figyelmet fordítottunk azon tényezők elemzésére, amelyek a laikusok megértési kompetenciáin, befogadási (kognitív) erőfeszítésein keresztül a jogi eljárás tisztességes lefolyására is hatást gyakorol(hat)nak (vö. Szabó 2015, Szabó–Vinnai 2018, Vinnai 2017). A második kutatás keretében, 2018-ban készült el Magyarország első nagy méretű és jelenleg is egyedülálló jogi szaknyelvi

korpusza, a *Miskolc Jogi Korpusz*, amely hozzávetőlegesen 2,4 millió szövegszót és 150 000 mondatot tartalmaz (Vincze 2018: 9–37). A korpusz kialakításakor fontos előfeltevés volt a jogi nyelv rétegzettségének figyelembevétele, ezért a *Miskolc Jogi Korpusz* hat részkorpuszból épül fel: (1) Kódexjog: öt magyar törvény teljes szövege, (2) Egyéb jogszabályok: jogszabályokból véletlenszerűen kiválasztott szövegek, (3) Ítéletek: bírósági ítéletekből véletlenszerűen kiválasztott szövegek, (4) Magyarázó jellegű szövegek: alapvetően kétféle szövegtípus, egyrészt jogszabályok miniszteri indoklásai, másrészt egyetemi tankönyvek szövegei, (5) Jogi fórumok: az interneten található jogi témájú fórumok véletlenszerűen kiválasztott szövegei, (6) Átiratok: bírósági és rendőrségi kihallgatásokon készült hangfelvételek transzkripciói. A *magyarlanc* szoftvernek köszönhetően a *Miskolc Jogi Korpusz* a nyelven belüli fordítás vizsgálatában teljesen **új távlatokat** nyitott mind a fordításelméleti, mind a jogi szaknyelvi megközelítés területén.

Mindkét kutatásban és a *Miskolc Jogi Korpusz* elemzése során is bizonyosságot nyert Szabó Miklós állítása, mely szerint:

A tényállás megállapítása a jogesetekben nem semleges a kezdő események iránt, hanem módosítja azokat. Az átfordítások sorozatán keresztül a köznap nyelvén megfogalmazott kezdő tények jogi nyelven megfogalmazott tényállásokká alakulnak át. Az átalakításnak ez a folyamata a nyelven belül megy végbe, mégpedig az intralingvális fordítások segítségével (Szabó 2010b: 27).

4. Befejezés

Az intralingvális fordítás ismérveit alapul véve, célszerű egy új terminus, nevezetesen az **intralingvális fordítási ekvivalencia** terminusának a bevezetése a fordítástudományba. A terminus mögött rejlő jelenség vizsgálható önmagában és a nyelvek közötti fordításra jellemző ekvivalenciaviszonyokkal összevetve is. Mindkét esetben egy sajátos ekvivalenciaértelmezés az eredmény, amelyre a kommunikatív ekvivalenciát alkotó három egyenlőségi viszonyból csak a referenciális ekvivalencia jellemző. Az egyéb, intralingvális fordítási ekvivalenciatípusok egészen sajátosak, leírásuk számos érdekes kérdést vet fel, amelyeknek megválaszolása nem csak az intra-, hanem az interlingvális fordítás kutatásában is új nézőpontokat eredményezhet.

Irodalom

- Aczél Petra – Veszelszki Ágnes 2018. Egy új tudománykommunikációs modell szükségességéről. *asciXcom* modell. *JEL-KÉP. Kommunikáció, közvélemény, média* 2018/4, 7–18.
- Balázs János 1987. *Hermész nyomában. A magyar nyelvbölcselet alapkérdései*. Budapest: Magvető Könyvkiadó.
- Bart István – Klaudy Kinga (szerk.) 1986. *A fordítás tudománya. Válogatás a fordításelmélet irodalmából*. Budapest: Tankönyvkiadó.

- Brower, Reuben Arthur (ed.) 1959. *On translation*. Cambridge: Harvard University Press.
- Dewey, John 1946. Peirce's Theory of Linguistic Signs, Thought and Meaning. *Journal of Philosophy* 43/4, 85–96.
- Dobos Csilla 2014a. *Nyelv és jog*. Miskolc: Miskolci Egyetemi Kiadó.
- Dobos Csilla 2014b. A nyelven belüli fordítás különböző típusai. *Alkalmazott Nyelvészeti Közlemények* 8/2, 61–75.
- Dobos Csilla 2014c. Lexikai átváltási műveletek a nyelven belüli fordításban. *Alkalmazott Nyelvészeti Közlemények* 9/2, 63–80.
- Dobos Csilla 2018. Érthetőség, közérthetőség és intralingvális fordítás. *Alkalmazott Nyelvészeti Közlemények* 12/1, 86–101.
- Domschitz Mátyás – Hamp Gábor 2007. A kommunikáció színtereiről. In: Horányi Özséb (szerk.): *A kommunikáció mint participáció*. Budapest: AKTI-Typotex. 101–172.
- Eco, Umberto 2009. *Quasi dasselbe mit anderen Worten. Über das Übersetzen*. München: Deutscher Taschenbuch Verlag.
- Fóris Ágota – Faludi Andrea 2019. A szakírás és a dokumentáció mint nyelven belüli szakfordítás. In: Fóris Ágota – Bölcskei Andrea (szerk.): *Dokumentáció, tartalomfejlesztés és szakírás*. Budapest: Károli Gáspár Református Egyetem, L'Harmattan Kiadó. 37–58.
- Gadamer, Hans-Georg 1984. *Igazság és módszer. Egy filozófiai hermeneutika vázlat*. Budapest: Gondolat.
- Hell György 2009. A fordítás helye a római oktatásban. *Modern Nyelvoktatás* 15/1–2, 3–12.
- Heltai Pál 2011. Nyelven belüli fordítás. In: Gecső Tamás – Sárdi Csilla (szerk.): *Nyelvi funkciók – Stílus és kapcsolat*. Budapest: Tinta Kiadó. 110–123.
- Heltai Pál 2012. Az ekvivalencia kérdései mű- és szakfordításban. In: Dróth Júlia (szerk.): *Szaknyelv és szakfordítás. Tanulmányok a szakfordítás és a fordítóképzés aktuális témáiról*. Szent István Egyetem, Gödöllő, Nyelvi Központ. 7–21. Letöltve: http://tti.gtk.szie.hu/sites/default/files/upload/page/szaknyelv_es_szakforditas_2012_final.pdf (2022. 07. 02.)
- Heltai Pál 2014. Nyelven belüli fordítás. In: Mitől fordítás a fordítás? Válogatott fordítástudományi tanulmányok. Budapest: Eötvös József Könyvkiadó. 261–274.
- Horányi Özséb 1999. A kommunikációról. In: Béres István – Horányi Özséb (szerk.): *Társadalmi kommunikáció*. Budapest: Osiris. 22–35.
- Horányi Özséb 2007. A kommunikáció participációra alapozott felfogásáról. In: Horányi Özséb (szerk.): *A kommunikáció mint participáció*. Budapest: AKTI-Typotex. 246–264.

- Horváth Dóra – Bauer András 2013. *Marketingkommunikáció. Stratégia, új média, fogyasztói részvétel*. Budapest: Akadémiai Kiadó.
- Jakobson, Roman 1959. On linguistic aspects of translation. In: Brower, Reuben Arthur (ed.): *On translation*. Cambridge: Harvard University Press. 232–239.
- Jakobson, Roman 1986. Fordítás és nyelvészet. In: Bart István – Klaudy Kinga (szerk.): *A fordítás tudománya. Válogatás a fordításelmélet irodalmából*. Budapest: Tankönyvkiadó. 15–22.
- Klaudy Kinga 1997. *Fordítás I. Bevezetés a fordítás elméletébe*. Budapest: Scholastica.
- Lasswell, Harold D. 1948. The structure and function of communication in society. In: Bryson, Lyman (ed.): *The communication of ideas*. New York: Harper and Brothers. 216–228.
- Lanstyák István 2006. *Nyelvből nyelvbe. Tanulmányok a szókölcsönzésről, kódváltásról és fordításról*. Pozsony: Kalligram Könyvkiadó.
- Móricz Éva 1999. *Reklámpszichológia*. Budapest: Budapesti Közgazdaságtudományi Egyetem, Marketing Tanszék, Marketingkommunikáció Alapítvány.
- Nord, Christiane 1988. *Textanalyse und Übersetzen. Theoretische Grundlagen, Methode und didaktische Anwendung einer übersetzungsrelevanten Textanalyse*. Heidelberg: Julius Groos Verlag.
- Quintilianus, Marcus Fabius 2008. *Szónoklattan* (ford. és a jegyzeteket összeáll.: Adamik Tamás és mtsárai.). Pozsony: Kalligram.
- Reiß, Katharina 1984. *Texttyp und Übersetzungsmethode. Der operative Text*. Heidelberg: Julius Groos Verlag.
- Solomon, Marcus 1977. *A nyelvi szépség matematikája*. Budapest: Gondolat Könyvkiadó.
- Steiner, George 2005. *Bábel után. Nyelv és fordítás. I.* Budapest: Corvina.
- Szabó Miklós (szerk.) 2010a. *Nyelvében a jog. Nyelvhasználat a jogi eljárásban*. Miskolc: Bíbor Kiadó.
- Szabó Miklós 2010b. Nyelvi átfordítások a jogban. In: Szabó Miklós (szerk.): *Nyelvében a jog. Nyelvhasználat a jogi eljárásban*. Miskolc: Bíbor Kiadó. 9–29.
- Szabó Miklós (szerk.) 2015. *A jog nyelvi dimenziója*. Miskolc: Bíbor Kiadó.
- Szabó Miklós – Vinnai Edina (szerk.) 2018. *A törvény szavai*. Miskolc: Bíbor Kiadó.
- Sziksainé Nagy Irma 1999. *Leíró magyar szövegtan*. Budapest: Osiris.
- Vincze Veronika: A Miskolc Jogi Korpusz nyelvi jellemzői. In: Szabó Miklós – Vinnai Edina (szerk.): *A törvény szavai*. Bíbor Kiadó, Miskolc, 2018. 9–37.

Vinnai Edina 2017. *Jog és nyelv határán. A jogi nyelvhasználat nemzetközi és hazai kutatása.* Budapest: Gondolat Kiadó.

Források

Lackfi János (2019) *Kincskereső kisködmön – Móra Ferenc regénye újragombolva – CD melléklettel.* Budapest: NHK Naphegy Könyvkiadó Kft.